

ІДЕА *List*

№3 (25) • 2024

- Зрозуміти завдяки мові
- Колір як мова природи
- Шлях до Божественного

ЗРОЗУМІТИ ЗАВДЯКИ МОВІ__ 3
Есмеральда Меріно

КОЛІР ЯК МОВА
ПРИРОДИ_____ 7
Хосе Карлос Фернандес

СПІЛКУВАННЯ_____ 10
Делія Стейнберг Гусман

ШЛЯХ ДО
БОЖЕСТВЕННОГО_____ 13
Антон Мусулін

ФРАГМЕНТ ІЗ ДІАЛОГУ ПЛАТОНА
«КРАТИЛ»_____ 22

НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ

Головний редактор:

Антон Мусулін

Відповідальна за випуск:

Катерина Любонько

Підбір контенту:

Наталя Ніколаєнко

Редактори:

Катерина Любонько,

Надія Кульгава, Ігор Гайдар,

Дмитро Горецький,

Роберт Павловський

Коректори:

Катерина Любонько,

Ольга Герман

Макетування:

Олена Чіркова,

Юлія Каменщикова

Фото:

Марія Пащевська, Олег Місяк,

Сергій Поліщук

wikipedia.org, pixabay.com

Поговорімо про важливе, адже коли ми про щось говоримо, коли щось вимовляємо, воно для нас існує. Цей випуск запрошує поміркувати над даром мови, який є в нас, тому що ми – люди. Яке добро чи зло несе мова? Бо ж якби її не існувало, не було б і обману. То вона все ж таки дар чи прокляття?

Платон присвятив мові окремий діалог «Кратил», і на цих сторінках ви знайдете уривок із нього – про те, як через назви ми можемо пізнавати речі. А знати істину про речі означає бути стійким до маніпуляцій і обману. Про це ви можете також поміркувати разом із авторкою статті «Зрозуміти через мову», яка врешті надихає боротися з мовним зубожінням, більше і якісніше читати та писати. До культури мови, а точніше, діалогу спонукає Делія С. Гусман у статті «Спілкування», звертаючи увагу на те, що саме робить бесіди та діалог вартісними. Спілкуватися ж можливо не лише словами, а й кольором, як те робить природа і всі традиції, що передають знання крізь час. Про це ви дізнаєтеся більше в есеї «Колір як мова природи». А кульмінацією випуску ми пропонуємо статтю Антона Мусуліна «Шлях до Божественного», де автор запрошує через мислення торкнутися таїни – якщо ми тільки не обмежуватимемося уявленнями, сформованими в нас сучасним світом, і заглиблюватимемося в значення слів, які натякають на існування небуденного: Бог, душа, чесноти...

Сподіваємося, що слова на цих сторінках надихнуть вас на подальші роздуми і на те, щоб використовувати дар мови як найкраще на користь собі та іншим.

Ваша редакція

ЗРОЗУМІТИ ЗАВДЯКИ МОВІ

■ *Есмеральда Меріно*

Розмова – це таємниця... Як природно для нас вимовляти слова й розуміти, що нам кажуть, і водночас який це складний і глибокий процес...

Цікаво, як діти засвоюють мову: вони створюють фрази та речення, що завжди мають новий зміст. Коли ми, посміхаючись, слухаємо малечу, що каже дитячим голосом «мятка» замість «пюре», ми можемо помітити, що дитина сприймає логіку мови раніше за її звучання.

Мова дозволяє нам говорити не лише про те, що відбувається зараз, а й про те, що було в минулому або може статися в майбутньому. Вона також служить нам для розмови про абстрактні, не фізичні поняття, такі як справедливість чи страх, та про речі, що не існують, як то крилаті единороги чи прозора петрушка, і все це ми уявляємо на нашому ментальному екрані, а отже, доходимо висновку, що існує зв'язок між мовою і тим, що ми думаємо.

Провідні вчені стверджують, що рідна мова накладає на людину певне світосприйняття, оскільки слова накопичують досвід кожного покоління. Це означає, що слова, властиві тій чи іншій мові, пов'язують, описують та вказують на реальність у певних аспектах і з певними відтінками. Карл Ясперс стверджував, що «мова є своєрідним місцем, де зберігаються набуті знання, прояснені почуття та виявлені бажання. Це ніби скарбниця знань, що сплять, і мовець може пробудити їх будь-якої миті». Тому переклад завжди є складною справою, а в деяких випадках він майже неможливий, адже будь-яка мова тяжіє до замовчування невимовного, самозрозумілого, неявного та прихованого.

Та й не всі мови дають однакові можливості для абстрактного мислення, і не всі вони можуть дати однаково висловити думку. Саме тому, коли мова зникає, разом із нею зникає

ють і її надбання у висоті думки. Не випадково філософи прагнуть розкривати значення слів і свідомо їх опановують. За допомогою спогадів і реконструкцій вони намагаються відродити приховані у мові дива.

Слова приходять до нас занурені у формули, що утворені під впливом безлічі факторів і зв'язків (додавань, пропусків, повторень тощо), які обумовлюють певний спосіб мислення. Ми є несвідомими спадкоємцями слів та їхніх властивостей.

Слова відкривають двері до певних об'єктів думки. Речі «виникають», коли ми їх називаємо: вимовляючи «вітерець», ми його відчуваємо. Також ми можемо втілювати в реальність те, що не є безпосереднім для нас: богів, персонажів, яких не бачили, поняття. Розмова про Місяць переносить нас до нього. Тож, коли термін зникає з нашого лексикону, ми залишаємося без його змісту, він більше не належить нам. Ми втрачаємо скарб.

Слова важливі не самі по собі, їх справжня роль виявляється в русі речення, яке вони утворюють: саме там вони уточнюють, розмежовують і конкретизують одне одного. Однак, починаючи речення, ми не міркуємо про узгодження чи відмінювання слів, а просто говоримо, узгоджуючи їх несвідомо. Так само природно слова забарвлюються середовищем, де їх вживають, і відкладаються в нашому несвідомому, минаючи процес осмислення.

Навіть найменші, здавалося б, несуттєві частини речення можуть виявити наші думки. Алекс Гріельмо чудово це ілюструє: «Це марокканська страва, але дуже смачна», – сказав офіціант у ресторані. І сполучник «але» став рушницею».

Вміло використані слова мають відчутний ефект. Наприклад, «побічні втрати» – це ефемістична формула, яка дозволяє уникнути слів «ненавмисно вбитий внаслідок невлучного пострілу».

Мова – це не результат, а процес. Нам потрібно використовувати слова, щоб зрозуміти значення. Коли ми думаємо, то розумом робимо конкретні кроки, кожен із яких пов'язаний з іншими, і це дозволяє нам зрозуміти, порівнюючи та зіставляючи речі. Таким чином ми породжуємо нові думки, які відповідним унікальним способом виражаємо в мові.

Мова, якою ми користуємося, має не лише слова, а й структури. Вражає, скільки операцій потрібно, аби висловити думку. Але, як і в усьому, існують градації, і є відповідність між глибиною розуміння та рівнем мови. Глибоке знання мови покращує ясність думки. Це спонукає нас бути насторожі проти мовного зубожіння нашого часу, що його вже засудив Лазаро Карретер, коли сказав, що ми живемо в час мовної анемії. Тому будьмо обережні...

Акт перегляду (телебачення, комп'ютери, відеоігри) витіснив акт дискурсу, і ми бачимо, що мову абстрактних понять замінила мова конкретніша та значно бідніша не лише за кількістю слів, а й зокрема за багатством значень. Вислови сучасної мови часто неясно натякають, а не передають значення, їм бракує точності. Це те, що деякі автори називають беззмістовним міркуванням, яке виникає в атмосфері розумової плутанини.

ІСТИННІ СЛОВА

Ми могли б запитати себе: чи те, що люди збільшують свою здатність мислити точно, перешкоджає недобрим цілям деяких осіб, тож вони прагнуть, аби люди менше розуміли та не помічали пасток, які можуть бути спричинені мовою?

Слова наповнені конотаціями, які можуть передавати низку прихованих між рядками повідомлень, неявних сенсів, що оминають раціональні міркування і безпосередньо впливають на нас завдяки ресурсам, які надає сама мова. Правда чи брехня виявляються не лише в словах, а й у способі формулювати речення. Коли в випуску новин кажуть: «Літаки здійснювали рейди», решта змісту приховується. Вони здійснювали рейди, так, але «для того, щоб бомбардувати». Тому надзвичайно важливо, з яким наміром використовують мову. Для захисту морального здоров'я людини сьогодні, як ніколи, потрібно зрозуміти, що означає істинність слів.

Використовуючи прості слова з конкретними значеннями, ми спрямовуємо думку в напрямку певних ментальних схем, подібно до того як ми направляємо дерев'яну колоду в річці за допомогою прив'язаних мотузок. Без нюанс

сів значень поняття збіднюються, спрощуються і стають тривіальними. Збіднення мови – це те саме, що забуття та приспання совісті. Переважна більшість людей не помічає того, що дещо відсутнє – для них цього просто не існує.

Коли слова позбавлені свого традиційного змісту, мова втрачає цінну спадщину, яку несе. Стираючи минуле, ми знищуємо безцінний ресурс для прояснення ситуацій, а етичні, політичні, релігійні та естетичні моделі руйнуються. Демагог, наприклад, спокушає розум своїх послідовників не аргументами, а словами, що зачаровують. Хибні лінгвістичні прийоми дозволяють оратору прикрашати себе пустою і нещирою мовою, висловлюваннями, які не передають правди.

Свідомо маніпулюючи мовою, можна також відволікти увагу на поверхові питання, використовуючи неприродні граматичні конструкції речень: «Співробітник чи співробітниця, які незадоволені керівниками та керівницями, обраними на останньому з'їзді, може бути поставлений чи поставлена на облік».

МИСЛЕННО ТАКОЖ МОЖНА НАВЧИТИСЯ

Стилістичні форми, тобто стиль мовного вираження, змінює наше життєсприйняття. Але не тільки це: ми повинні звертати увагу на граматику як принцип і основу логічної форми, якої набуває мова; на лексику як носій змісту; і на свідому метафору, адже притчі та алегорії – це інструменти для розуміння.

Навіть сьогодні, як і в класичному світі, існують софісти. І сучасні софісти, як і слід було очікувати, ставлять виразні мовні засоби на службу собі, а не істині. Це шахрайський шлях, але він дуже ефективно блокує розуміння в одержувачів повідомлення. Які наслідки? Це веде до руйнування психічних структур, що керують інтелектуальним, вольовим і емоційним життям людини в суспільстві.

Коли технократи посилаються на «поведінку» цін, вони переносять ідею поведінки на ціни. Брехня полягає в тому, що поведінка належить тим людям, які встановлюють ціни. Вся

мова пронизана небезпечною мережею, яку ми ледь усвідомлюємо, але вона, тим не менш, захоплює наше мислення.

Механізми захисту проти таких глибинних загроз безпосередньо пов'язані зі здатністю людини рефлексувати над мовою та володіти нею. Між протитрутою від маніпуляцій і нашим знанням мови існує прямий зв'язок. Іншими словами, в наших інтересах опанувати тонкощі мови.

ЧИТАННЯ ТА ПИСЬМО – ЦЕ ЧЕСНОТИ

Чому важливо читати? Навіщо вчитися використовувати письмову мову? Правда полягає в тому, що ці питання еквівалентні запитанню: в чому сенс мислення? Хуліан Маріас вважає, що для того, щоб мислити, ми маємо писати.

Письмо – це лише набір знаків на папері, якщо немає читача, що запустить колективну пам'ять, накопичену в певній мові. Кожен текст сам по собі є пропозицією для реконструкції. Розум читача активується, коли мова, якою звертається до нас написане слово, резонує всередині нас. Виникають перегуки, ідеї, посилання та алюзії, завдяки яким текст відтворюється й осмислюється тлумачем. Письмове слово дозволяє перетворити минуле на теперішнє.

В освіті немає нічого важливішого, – каже Лопес Кінтас, – ніж привчитися мислити, говорити та писати правильно й точно. Мова, якою ми користуємося, торує шлях для потоку думок. Цей потік породжує рефлексію, а з нею – й абстрактне мислення.

Важливо вчитися писати, але не у будь-який спосіб, а вдумливо і ретельно вдосконалювати мову, досягаючи результатів, які з'являться потім, після першої спроби. Докладаючи зусиль до розвитку мови і поваги до слова, ми можемо досягти інших рівнів, і тоді отримаємо дар розуміння.

Правильні наміри, правильні слова. Давні поради – для сучасного світу, де людині, як і в усі часи, потрібні інструменти, щоб правильно йти дорогою життя.

КОЛІР ЯК МОВА ПРИРОДИ

■ *Хосе Карлос Фернандес*

У літературі всіх часів, а також у середньовічному мистецтві, наприклад, у романі Віктора Гюго «Собор Паризької Богоматері», природа була представлена як книга – відкрита або закрита, відповідно до нашої здатності інтерпретувати її мову. Мову, яка для розуму є чистою математикою, як би сказав Галілео Галілей, а для почуттів – кодом, в якому переважає колір.

Реальність постає перед нами через геометрію форм, як наприклад, через розташування архітектурних будівель, але саме колір забарвлює і змінює наш світ емоцій. Більше того, перше відчуття, яке досягає нашої свідомості, – це зір, а в ньому колір переважає форми. Ось чому в сучасному маркетингу ледь чи не першою ознакою є колір: розподіл приміщень у будівлі, типи пального, які ми використовуємо для нашого автомобіля, ідентифікатори електричного

устаткування, корпоративний логотип тощо. Колір першим відкриває двері до нашої чутливості і тому має життєво важливе значення у всіх сферах нашого життя.

У стародавньому мистецтві різні кольори вказували на наявність різних станів (в Індії їх називали татвами) або емоційних вібрацій у душі природи; або ж кольори утворювали шифр прихованих значень, які зараз намагаються розшифрувати дослідники іконографії та релігійної символіки (наприклад, у єгипетських ієрогліфах); чи то мовчазний код, відомий усім, якою мовою вони б не говорили (як у середньовічній геральдиці).

У мистецтві ацтеків, буддизмі Магаїни чи китайському даосизмі боги або стани природи представлені п'ятьма кольорами: білим, жовтим, червоним, зеленим і синім (або чорним). В Індії

ця ж природа представлена у вигляді триколірного козла (червоного, білого і чорного), і кожен із цих кольорів яскраво символізує три тенденції, або властивості (гуни), які керують усім, що проявляється у світі. Червоний – це надлишок, пристрасний і творчий колір, раджас, або активна властивість, що уособлює бога Брахму; властивість тамас зображена чорним кольором, що символізує бога Шиву і як тенденція означає інерцію, руйнування, пасивність, спокій і занепад; білий асоціюється з властивістю сатва або Вішну, любов'ю і мудрістю, силою збереження, і ця тенденція-колір, що є живим символом чистого і світлого, означає міру, гармонію, дію з обов'язку, ритм і рівновагу.

Та ж індуїстська філософія, як і ацтекська, каже, що життя – це галерея картин, послідовність подій, яких ми часто не можемо уникнути, але які ми розфарбовуємо збляклими, темними або яскравими і світлими станами душі (кольорами). А наше минуле – це лабіринт нерухомих образів, забарвлених нашою емоційністю, які з несвідомого тиснуть на нас і змінюють наше бачення та інтерпретацію світу. В інших текстах життя і вся природа розглядаються як багатобарвна тканина, де кожна нитка певного кольору – як у міфах про грецьких Парок чи германських Норн – є однією з ниток нашої долі.

Це проявляється в мистецтві, фольклорі та міфології, але не тільки там. У мові та у використанні кольорів є культурний чинник, і кожен народ кодифікує значення цих кольорів по-своєму: наприклад, колір жалоби в Європі – чорний, а в Китаї – білий. Та все ж кожен колір і відтінок викликає певний особливий емоційний стан і навіть посилює або сповільнює біологічну функцію, збільшуючи чи зменшуючи, наприклад, частоту серцебиття. І це має універсальне значення, це код самої природи, це не домовленість, а частина мови життя, його непорушних законів. Якщо використати метафору, слідуючи за давніми герметичною і платонівською традиціями, то можна сказати, що це мова, в якій голосні – чисті кольори (принципи життя, божественні подихи), а приголосні – форми, архетипи побудови, якими користується природа.

Коли такі філософи, як Ортега-і-Гассет чи Мігель де Унамуно, кажуть, що кожен пейзаж –

це, по своїй суті, стан душі, вони мають на увазі спосіб, у який форми і кольори вплетені в нього, і вібрацію, яку вони накладають на душу. Є кольори, які надихають і заспокоюють душу, як блакить неба, що нагадує про нескінченність; інші, як червоний, збуджують, вони схожі на полум'я вогню; треті надають впевненості, як жовтий колір сонця; четверті, як зелений із його безліччю відтінків – хіба це не колір природи? – змушують нашу свідомість затриматися на них, позначають межу: Гете у своїй «Теорії кольорів» говорить, що «око і дух спочивають у цьому складному кольорі. Вийти за його межі не хочеться, та й не можна». Ось чому він каже, що цей колір використовувався в його столітті – як часто і сьогодні – в оздобленні вітальні.

Ми знаємо про життя зірки за її кольором, хімічні елементи в ній – за кольорами, поглинутими зі спектру світла; ми вимірюємо температуру полум'я або розпеченого металу за прекрасними кольорами, які вони випромінюють. Вночі переважає фіолетовий спектр, а тіні не лише сірі, але й, за словами Гете, близькі до синіх; рожеві перти-промені світанку пробуджують нас до життя і дня, як сповнена любові мати; в сутінках сонце наливається кров'ю своїх багряних відтінків, а в жовтому світлі полудня являє своє багатство, радість і силу. Вдалині синіють гори, ніби колір повітря є саме синім, кольором, у якому все стає безтурботно далеким; білість хмар – це обіцянка води, яку вони приховують і яка запліднить природу; самі квіти, з конічною геометрією пелюсток і яскравими кольорами, не лише приваблюють бджіл, які їх запилюють, а й, на думку деяких учених, слугують – геометрією і кольором – радіолокаційними екранами, що притягують своїми вібраціями (енергією, пов'язаною з формами і кольорами) певні космічні промені, що приходять із зоряного неба, необхідні для алхімії життя.

Так, мова кольору – це мова природи, а також мова людської душі.

«Колір – це нитка Аріадни, яка веде нас лабіринтом стародавніх релігій» (Фредерік дю Порталь «Символізм кольорів»).

Переклад Роберта Павловського ■

СПІЛКУВАННЯ¹

■ Делія Стейнберг Гусман

ЗАПИТАННЯ, ЩО ВЖЕ МІСТЯТЬ У СОБІ ВІДПОВІДІ

Чи справді потрібна відповідь тому, хто наважується поставити запитання?

Хтозна... Зчаста той, хто запитує, сам має, хай і підсвідомо, готову відповідь і чекає на таку відповідь, яка мала б підтвердити його власну. Якщо відповіді не збігаються, то він перестає слухати і починає нанизувати аргументи, аби спростувати те, що йому відповіли. Ці постійні з'ясування так і підбивають спитатися: то навіщо ти запитував?

Хто справді хоче почути на відповідь, той уважно слухає і намагається зрозуміти, що йому кажуть.

Якщо хтось вважає свою відповідь правильною, то хай утримується від запитань для простої самовтіхи, аби тільки пересвідчитися, що й інші думають так само, як він. Тож утримуйтеся від запитань, вишукуючи суперечності в інших, щоб потім пишатися власним критерієм. Якщо

попередня відповідь не є заготованою, спробуймо зрозуміти різницю між тим, що ми хочемо знати, і тим, що нам до вподоби було б почути у відповідь. Треба навчитися слухати, визнавати цінність інших поглядів, інших ментальних наставлень, що нас тільки збагатить.

ЗБІДНЕННЯ МОВИ

Одночасно з поширенням впливу засобів масової комунікації зі своїми мовними й правописними нормами та стилями, на сторожі яких стоять, затверджуючи нові терміни, мовні Академії, у повсякденному мовленні спостерігаються численні випадки порушення мовних норм. Мова спрощується до примітивного рівня, мало не до звуконаслідування; що вже казати про новомодні покручі-неологізми. Не всі радіослухачі й телеглядачі вміють правильно послуговуватися рідними мовами.

А на письмі, на жаль, здебільшого відтворюється те неоковирне, що й мовиться.

¹ Фрагмент із книги «Філософія для життя»

Втім, цінність слова не зникла і не зникне... Нині нам бракує справжнього вміння вести розмову – говорити і слухати, – а також звички до читання, яке вимагає розмислу та уяви. Різноманітних форм спілкування стало аж над міру, але, як на те, маємо такий ось стан речей:

Лексика усного мовлення тяжіє до збіднення, у вжитку переважають найпримітивніші слова.

Домінують аудіовізуальні форми комунікації, що заступають читання.

В ужитку поквалітивне й стисле спілкування, радше спеціальне, ніж літературне.

Знову з'являються символи, аббревіатури. Але яку цінність вони становлять?

До вжитку, особливо в середовищі наймолодших, входять модні слівця на позначку спорідненості тих, що їх вживають.

Маємо перед очима панування тривіального, якщо не сказати вульгарного, ефемерного, що враз приживається, позаяк новизна заступає бажання знання.

Виглядає на те, що ми переживаємо витручання добірної мови – потужної зброї для тих, хто вміє думати, говорити, писати, дохідливо висловлюватися.

Можливо, цінність слова, вміння говорити і слухати, непорушну й рефлексивну тишу читання назавжди втрачено?

Ми так не вважаємо.

ЗРОСТАННЯ НЕКОМУНІКАбельНОСТІ

Вже не раз ми згадували про курйозне явище сучасності, за так званої «доби комунікацій», коли стало так складно спілкуватися.

Будь-яка комунікація, у тому числі й людська, що нас найбільш цікавить, ґрунтується на обміні життєво необхідною інформацією; але натомість маємо не комунікацію, а якесь тертя. Втім, чим ми здатні обмінюватися?

Давня, вироблена іншими системами виховання, звичка до читання змістовних книжок позитивно впливала на наше вміння підтримувати розмову. Тим часом нині читати й бесідувати стало чи не розкішшю. Звісно, читають і

дотепер, але менше і не так, як треба, а це, природно, впливає на наше мовлення.

Тож дедалі рідкіснішими стають змістовні бесіди, а зв'язки між людьми обмежуються, як і розмови, до найбільш необхідних слів...

Бесіда – це один з найпрекрасніших способів спілкування, взаємного обміну живими елементами, якщо ми хочемо поділитися з іншими своїми думками та почуттями.

ВМІННЯ ВЕСТИ РОЗМОВУ

Щоб вести розмову, треба мати, що сказати... Треба активізувати увагу, щоб будь-якої миті бути готовим поділитися тим, що належить нашому внутрішньому світові.

Щоб вести розмову, треба мати чіткі ідеї, а не вдарятися в пустопорожні балачки. Треба вміти зачинати і завершувати свою мову.

Щоб вести розмову, не треба боятися ані власних, ані чужих поглядів. Саме розмова дозволяє на цей вільний обмін між людьми, котрі здатні не тільки обстоювати свої переконання, а й дослухатися до аргументів бесідника.

Щоб вести розмову, треба передусім уміти слухати.

ЩОБ ВЕСТИ РОЗМОВУ, ТРЕБА ВМІТИ СЛУХАТИ

Хто слухає лише самого себе, хто цінує лише власні погляди, кого зачаровує звук власного голосу, той, кому байдуже до інших, які є лиш екраном для відлунювання власних слів, той ніколи не зможе вести розмову та зав'язувати приязні взаємини з іншими. Треба вміти слухати. Не доконче німувати чи відмовчуватися, слід плекати цю чудову здатність слухати співрозмовника, який теж прагне контакту.

Вміти слухати – це своєрідне мистецтво, що вимагає уваги, осмислення почутого, розуміння, чому нам кажуть те, що кажуть, вичитування в очах співрозмовника, застосування міміки, яка має засвідчувати нашу активну участь у діалозі.

Слухати – це порівнювати з тим, що думаємо ми самі, а порівнюючи, виважувати власні думки.

Слухати – це вміти саме вчас докинути своє слово, не перебиваючи і не ігноруючи те, що каже інший. Це підтримувати і вміло вибудовувати подальшу розмову, щоб вона мала зміст, тобто, початок, середину і завершення.

Слухати – це розуміти інших і самих себе...

Хто здалий до розмови і вміло перемиже свою мову з мовою інших, хто слухає іншого не менше, ба й більше, ніж себе самого, той уміє вибирувати все цінне скрізь і повсюди та з кожної миті життя.

Він плекає свою спостережливість, незворушність, шанобливість і здатність мислити.

Вміти слухати – це найкращий спосіб вміти говорити.

ВМІТИ ГОВОРИТИ, ВМІТИ ВЕСТИ ДІАЛОГ

Виглядає на те, що здатність говорити сягає своєї давнини, а втім сила-силенна людей досі не заслуговують на «залік».

Не йдеться про просту повсякденну мову, якою ми послуговуємося для якого-такого порозуміння з ближніми. Не треба великого хисту, щоб добрати кілька слів для порозуміння з іншими.

Утруднення виникає тоді, коли ми маємо висловити те, що думаємо і відчуваємо, коли ми маємо не тільки говорити, а ще й слухати інших, котрі теж говорять, коли, власне, маємо розпочати діалог.

ЩО ТАКЕ ГОВОРИТИ. Говорити – це вживати вербальної мови задля порозуміння з іншими. Це висловлюватися точно, достатньо ясно, не казати зайвого і не бути надто лаконічним.

Щоб домогтися цього, треба спершу підійнятися двома щаблями: вмінням відчувати і вмінням мислити.

ЩО ОЗНАЧАЄ ВМІТИ ГОВОРИТИ. Це результат уміння відчувати і мислити, а відтак, висловлювати це адекватним чином.

Добре говорити – це ще й **ВМІТИ СЛУХАТИ І ВМІТИ ПІДТРИМУВАТИ РОЗМОВУ.**

ВМІТИ СЛУХАТИ. Хто вміє прислухатися до власних почуттів і думок, уміє слухати й інших. Він може розуміти їх краще чи гірше, може проїнятися ними чи ні, але вміє помовчати, щоб дати слово іншим.

Вміти слухати – це розмірковувати в ритмі співрозмовника, вчуватися в його думки та почуття. Звісно, що не доконче погоджуватися з усім, що ми чуємо. Але треба мати самовладання, шанобливість і готовість до співіснування.

ВМІТИ ВЕСТИ ДІАЛОГ. Діалог – це мов музичний твір для двох чи кількох інструментів. Це вміння робити паузи, аби вступили інші голоси, а не заповнювати весь час звуком власного голосу. Це вичікувати слушного моменту, щоб доточити своє слово, тобто, якусь думку й почуття, і знову помовчати, аби інші подали свої голоси.

Непросте мистецтво, яке не залежить від когось одного! Адже для того, щоб діалог відбувся, ми, удвох чи у кількох, маємо бути у згоді.

Цим дивовижним мистецтвом володіє той, хто вміє контролювати свою чуттєвість і свій розум, хто вміє говорити, вміє слухати, вміє вчитися, вміє повідомляти і вміє спілкуватися з іншими.

ДІАЛОГ у ВМІННІ ГОВОРИТИ – це те саме, що й СПІВІСНУВАННЯ у звичайному ВМІННІ ЖИТИ.

Переклад В'ячеслава Сахна ■

ШЛЯХ ДО БОЖЕСТВЕННОГО

■ Антон Мусулін

Проблема нашого часу

Ми маємо багато думок і уявлень, до яких просто звикли, ми засвоїли чимало «істин» зі свого життєвого й культурного часопростору, не замислюючись над ними і не обираючи їх свідомо. Подібно до в'язнів платонівської Печери, ми вважаємо, що існує одна реальність – та, яку ми можемо бачити, вимірювати та відчувати на дотик, – не усвідомлюючи, що наші знання є лише думкою про речі, що належать світові Майї.

Навіть точні науки, на думку Миколи Кузанського, є вченим незнанням, яке, намагаючись пізнати природу, з плином століть стає меншим невіглаством. Сьогодні ми пізнали Всесвіт краще, ніж століття тому, і це чудово, але наука не може ані дослідити, ані пояснити того, що виходить за межі нашого емпіричного досвіду, тож вона пропонує безліч непеві-

ревірених теорій. Інакше кажучи, вчені також мають лише власні судження щодо головних питань і проблем фізичного¹ та метафізичного існування. Вони вірять або не вірять у Бога й безсмертя душі, долю та провидіння, духовну природу людини.

Через специфіку нашої постмодерної доби – нігілізм, що проголошує смерть Бога, сцієнтизм, який вважає науку єдиним справжнім способом пізнання, кризу гуманізму, засилля абсолютизованих ідеологій, які видають себе за політичну істину і вимагають віри у свою унікальність та істинність, споживацький матеріалізм, атеїзм і агностицизм – ми боїмося говорити про Бога, безсмертну душу та смерть, нехтуємо сенсом життя, питанням «чому і заради чого живе людина?». Ба більше, ми не хочемо думати про

¹ Сучасна наука не знає фундаментальної природи часу, простору, елементарних часток, життя і свідомості.

це, обираючи «життя заради життя» – дегуманізоване існування. Ми віддаємо перевагу вірі в науку (в її правди та хиби), так само як наші діди та прадіди воліли вірити у священні тексти певної релігії. Як зауважив один аргентинський мислитель², підкреслюючи забобонність науки: «Наука стала новою магією, і людина на вулиці тим більше в неї вірить, чим менше її розуміє».

Проте наука не може нічого запропонувати щодо сенсу, мети життя і внутрішнього світу людини.

Все це призвело до знецінення й заперечення найвищих цінностей: Першопричини, кінцевої мети, справжнього буття, добра, істини. Сьогодні пропагується значимість минушого та швидкоплинного. Втративши зв'язок зі світом цінностей-ідеалів, ми залишилися без стійких орієнтирів для думки та життя. Цінності є умовою, без якої життя є абсурдним.

«Наша сьогочасна проблема полягає в тому, що ми відчуваємося немов ізольованими у Всесвіті, іншими словами, ми настільки звичайли-

*ся до всього штучного, що втратили здатність шукати сенс речей, а наша драма в тому, що ми не здатні віднайти сенс власного життя. Оскільки ми живемо лише сьогочасним, то втратили теологічний сенс життя, тобто свої предковічні корені і мету життя. Відтак ми стаємо сьогочасними, підвладними часові, упевненими в тому, що нас створено немов з випадковості, і в будь-який момент ми щезнемо. Ця підсвідома думка лякає нас і шкодить нам. Замість того, щоб спробувати зрозуміти Природу, ми створюємо посередницькі, неприродні зв'язки».*³

Сучасна людина думає і працює задля «тут і зараз». В давнину людина намагалася міркувати і працювати «для вічності», «назавжди», і саме тому її послання залишається актуальним, дійсним повсякчас. Філософи, поети і трагіки минулого замислювалися над глибиною і висотою людського життя, над метафізичними основами буття, що можуть врятувати людину від падіння в безодню нікчемності, в порожнечу, позбавлену людяності та надії.

² Sabato E. El Nuevo Fetichismo. Hombres y engranajes. – Editorial Planeta / Seix Barral, 2003.

³ Ліврага Х. А. Пласти проти течії. Всесвіт як відповідь / Пер. з ісп. В. Сахна – К.: Новий Акрополь, 2015.

Смерть Бога

Ще сто років тому Ніцше відкрив двері в епоху, в якій все є однаково цінним, бо немає нічого цінного як такого. Не існує нічого важливішого за інше, адже все, що протягом багатьох століть мало фундаментальне значення для людини – від вищих цінностей до ідеї Бога, – ми відкинули. Зі смертю Бога ми втратили телеологічний сенс життя, і воно, позбавлене сенсу, з часом стає все більш неупорядкованим і фрагментарним, ефемерним і марним, одновимірним, позбавленим метафізичної висоти і глибини.

Люди забули, що «бог» – це слово для позначення надчуттєвого світу ідей та ідеалів, а тому «смерть Бога» означає втрату трансцендентності, онтологічних коренів життя, а в певному розумінні це означає і смерть людини, що живе в нікчемності й ні для чого. Адже це слово уособлює все піднесене і найкраще, що є в нас, нашу волю бути, а не просто існувати.

Люди забули, що «бог» – це слово для позначення надчуттєвого світу ідей та ідеалів, а тому «смерть Бога» означає втрату трансцендентності, онтологічних коренів життя, а в певному розумінні це означає і смерть людини, що живе в нікчемності й ні для чого.

Якщо Бог помер, то це тому що, як каже Ніцше, ми його вбили. Ми вбили його, аби він не заважав нам жити, вважаючи людину найвищою мірою всіх речей.⁴ Легше жити, не зважаючи на веління духу, у власній печері, позбавленій світла, знерухомленими, бо нас скував Тифон нігілізму, скептицизму, індивідуалізму та інших лих нашого часу.

Потреба в подоланні цих лих, вочевидь, більша, ніж будь-коли раніше.

Адже смерть Бога означає не лише знецінення найвищих цінностей, а й втрату Надії – єдиного божества, що оселилося серед людей після того, як вони отримали від Прометея дар вогню. Вона сама є аспектом цього вогню, світла, що го-

рить у людських душах та осяває наше майбутнє. Потрібно задуматися: як можна жити без надії, якщо вона, як-то кажуть, вмирає останньою?

Без Бога і духовних цінностей людське існування перетворюється на шахову партію без фігури короля, що символізує справжню, величну природу нашого буття, метафізичний сенс життя. Ми граємо, боремося, рухаємо фігури, живемо, але заради чого?

Проголошена смерть божественного – це втеча назовні, до чуттєвого світу, до великого забуття, втеча і заперечення себе, бо, як каже Ямвліх, ми охоплені божественною присутністю.

«Отже, насамперед ти кажеш, що припускаєш існування богів. Так говорити неправильно. Наша природа від самого початку володіє вродженим знанням про богів, яке перевершує всяке міркування або вибір і є первинним щодо міркування і доказу. Це знання від початку поєднане з власною причиною і наявне разом із закладеним у сутності душі прагненням до блага...

Радше, ми самі охоплені божественною присутністю і досягаємо повноти через неї, і саме наше існування полягає у зверненні до богів» (Ямвліх «Про Містерії»).

Бог живий, і саме він кличе душі біля порогу, безпомічний, бо всі двері зачинені.

Щасливі ті, хто дослухається до Його голосу, голосу Тиші, і відкриває двері своєї душі; щасливі поети й вакханти, щасливі містики і закохані в мудрість, які час від часу прокидаються і виходять з убогої темряви до світла божественної плероми.

Шлях чесноти

Серед чотирьох фундаментальних питань філософії, сформульованих Кантом: «Що я можу знати? Що я повинен робити? На що я можу споді-

⁴ «Нехай у нас мірою всіх речей буде насамперед бог, значно більше за будь-яку людину, всупереч твердженням декого» (Платон «Закони», 716c-d).

ватися? Що таке людина?» – останнє охоплює всі попередні і є докорінно філософським питанням.

Багато століть до цього Платон у творі «Алківіад I» сказав, що головне питання, на яке повинен відповісти кожен, це – «хто ми: безсмертна душа чи тіло?». І йдеться не про ментальну позицію, віру чи безвір'я в безсмертя душі, а про те, якому способу життя віддавати перевагу і як жити: підкоряючись бажанням тіла чи велінням душі?

Ми перебуваємо тут, у часопросторі, аби самим знайти дорогу до себе і в собі, яка дозволить нам реалізувати це внутрішнє прагнення повернутися до Бога, до Єдиного-Блага платонівської філософії.

Для цього філософа (і багатьох інших) душа є безсмертною і спорідненою з Богом,⁵ а філософія – це метод повернення душі до джерела, причини її безсмертя, шлях до втілення цього метафізичного першообразу, до якомога більшого уподібнення божественному. Ми перебуваємо тут, у часопросторі, аби самим знайти дорогу до себе і в собі, яка дозволить нам реалізувати це внутрішнє прагнення повернутися до Бога, до Єдиного-Блага платонівської філософії.

Як може йтися про безсмертя, якщо немає Бога, і як насолоджуватися власним безсмертям, якщо немає вічності, частиною якої ми можемо стати?

Платон відкидає концепцію антропоморфного Бога, поширену в народних релігіях. Він також виступає проти байок, легенд і міфів, які приписують меншим богам пристрасі, суперечки, вади та злочини, властиві людям. Філософ вважає, що всі ці міфи мають глибший символічний зміст і служать, аби пояснити невимовну реальність. Теологічний міф – це логос інтуїції, найвідповідніший носій істини про богів і дорога до богів, адже за допомогою міфу

⁵ «Добрим людей і богів пов'язує дружба, що народилася зі спільної для них чесноти. Я кажу дружба? Ні, це радше спорідненість і схожість, бо лише час відрізняє добру людину від бога; вона – його учень, його наслідувач, його справжнє потомство, яке великий батько, суворий наставник чесноти, виховує твердо і жорстоко, як і земні суворі батьки» (Сенека «Про Провидіння»).

невидиме стає видимим, а завдяки символам невимовне – оповіданим.

«Нехай у нас мірою всіх речей буде насамперед бог... хто хоче стати любим богові, неодмінно повинен йому уподібнитися, як тільки можливо. З огляду на це, хто з нас розважливий, той і любий богові, тому що подібний до нього, а хто нерозважливий, той до нього не подібний, а навпаки, відмінний від нього і несправедливий. Те

ж твердження зберігається і стосовно іншого» (Платон «Закони», 716c-d).

Платон дуже практичний, і найбільше його цікавить не питання, чи існує Бог, а те, як треба жити, щоб стати другом Богові. В «Тімеї» він говорить, що творця і батька цього Всесвіту не легко відшукати, а якщо ми його і знайдемо, про нього не можна буде всім розповідати. Духовність не мислять, а проживають, вона не є поясненням певних речей – це живий досвід, який належить пам'яті серця, а не розуму. Це ремінісценції, спогади душі про її подорож по внутрішньому небу, про які говорить Платон у «Федрі».

Для філософа поняття Бога уособлює «початок, середину і кінець усього живого», абсолютну, невимовну, вічно досконалу реальність, причину всього доброго, прекрасного та істинного, а єдиний спосіб удосконалити себе, уподібнитися до божества, вшанувати Бога і стати його другом полягає у практиці чеснот, бо, як каже Плотін, без справжньої чесноти Бог є лише словом.

Цей шлях духовного самовдосконалення не легкий, адже він передбачає виправлення способу мислення, почуттів і дій, віднайдення в собі вищих цінностей – етичних, естетичних і духовних, і водночас битву людини за панування у своєму космосі, де вона бореться у власних гігантомахіях, титаномохіях і тифономохіях проти різноманіття слабкостей і невігластва.

«Не так вже й легко і часто можна зустріти

людей, які старанно прагнуть якнайшвидше досягти якомога повнішої досконалості. І більшість людей називає Гесіода мудрецем за його слова про те, що шлях до пороку “зручний та прямий”, і його можна подолати без зусиль,

*А до добра, щоб дійти, то тут боги постарались.
Коштує поту добро: стрімка туди, довга дорога.
Спершу – ледве бредеш, коли ж сягаєш вершини,
То із важкої – стає та дорога на диво легкою»*
(Платон «Закони», 718e; Гесіод «Роботи і дні», 288-289).

Сходження до божественного сходами чеснот передбачає кілька послідовних етапів. Духовне вдосконалення, спроба пробудити латентні чесноти (досконалості душі) починається з практики етичних та очищувальних чеснот і закінчується набуттям споглядальних та «ієратичних» (жрецьких) чеснот, які надають нам мудрості та уможливають контакт із божественною реальністю.

«Я... переконую кожного з вас, молодого й старого, турбуватися передовсім якнайдужче не про тіло й не про гроші, а про душу, щоб вона була якнайкраща; я тверджу, що не від грошей створюється доброчесність, а від доброчесності бувають у людей гроші та всілякі інші блага, як у приватному, так і в громадському житті»
(Платон «Апологія Сократа», 30a-b).

У всіх філософських школах давнини шлях чесноти, впорядкування хаосу – це єдиний шлях до справжнього блага і щастя душі.

«Усвідомлене і щасливе життя – це життя цілісне, що поєднує радість і страждання, сміх і сльози, втрати й набуття. Усі події в ньому пов’язані між собою ниткою Аріадни⁶ – ниткою чистого світла, сплетеною зі смислу, ентузіазму та поступального руху, що виводить нас за межі лабіринту блукань і оман, з печери тіней і віддзеркалень чуттєвого світу. Під час сходження ця нитка перетворюється на осяйний вінець⁷, що вінчає душі, посвячені у великі таїнства філософії» (Антон Мусулін «Мистецтво жити свідомо»).

⁶ Аріадна – із давньогр. «дуже чиста», а також «світло отця».

⁷ Вінець Аріадни. Бог Діоніс-Вакх подарував Аріадні вінець як весільний подарунок. Коли Аріадна померла, бог кинув вінець у небо, де він і залишився у вигляді сузір’я.

Статуя Зевса, знайдена в давньогрецькому місті Смірна

Бог – символ духовного життя, світла і благ

Як уже було зазначено, наші власні переконання й думки спираються на судження, які ми складаємо, не надто переймаючись їх обґрунтуванням. Тому в пошуках істини про себе, Всесвіт і потойбіччя ми маємо свідомо обміркувати й переосмислити, подібно до Сократа, те, що, на нашу думку, ми добре знаємо, і принаймні визнати власне незнання. Це перший крок на шляху філософського пошуку. Погляди на теологічні та метафізичні питання можуть різнитися. Однак усі справжні шукачі потребують чогось, що може слугувати життєвим дороговказом – етичних норм та філософських ідей, що виникають із прагнення краще зрозуміти речі за допомогою способу мислення, подібного до того, який застосовує Платон у «Кратилі», аналізуючи значення імен.

Які уявлення про Бога пропонує нам цей метод?

У грецькій міфології батьком людей і богів, творцем Всесвіту є Зевс, чие ім'я, за Платоном, пов'язане зі словом ζωή (життя), а тому *«ані для нас, ані для всіх інших немає більшого начала життя, владаря й царя над усім. Тож цей бог має правильне ім'я, оскільки через нього всі живі буття наділені життям»* (Платон «Кратил», 396а).

Постулюючи Життя як архе, що оживляє всі істоти на всіх планах – від Єдиного до матерії – та всі рівні прояву людини, ми стверджуємо нашу участь у космічній і метафізичній ойкумені єдиного життя.

Єдине життя – це принцип плідності й творчої експансії, який уможливило розповсюдження Блага на всіх рівнях множинності. Проявлене в часопросторі, це божественне Життя в нас, подібно до Зевса, укладає «подружні» стосунки з екзистенцією і народжує всі чесноти-божества, щоб вони зі свого Олімпу, з осяяної гори безсмертної душі, могли керувати нашим підмісячним космосом, смертною особистістю. Чесноти – діти вічного Життя, – наче Зевс, виконують щодо нас функції догляду, піклування й турботи.

Але Зевс – божественне Життя (Воля Бути) – має ворогів, і одним із наймогутніших є Тифон (ірраціональна, хтонічна природа), який, за мі-

фом, може перешкоджати життю, знерухомлюючи його. В одній із битв Тифон переміг Зевса і вирвав із його рук і ніг сухожилля, які потім викрав Гермес (Розум) і повернув Зевсові. Лише перемігши Тифона та утвердивши свою владу, Зевс був обраний царем богів. Цей міф має символічне значення і філософське послання до всіх, хто жадає сили «бути» у справжньому значенні слова.

У першому етимологічному ключі Бог уособлює вічне Життя, а радше, на думку неоплатоніків, саму Вічність, із якої походить духовна душа людини, наділена доброю волею, інтуїцією та розумом.

Істина – це світло, що походить із Єдиного і є принципом та причиною всілякого єднання, це чистота, що виганяє темряву. Якщо світло істини осяює світ, то око душі, розум, може бачити речі освітленими, відрізнити одну форму від іншої, порівнювати їх, обирати добре і бажане, прекрасне і світле.

У декількох індоєвропейських мовах слово «бог» походить від латинського *deus*, що бере початок від санскритського *dyaus* і етимологічно означає «сяйво неба, денне світло». У Старому Заповіті світло є першою проявленою реальністю; в орфічній космогонії Фанес (давньогр. «сяйво» – від «виводити на світло, змушувати з'являтися») є первинним божеством і деміургом космосу, іноді його називають Метіда (розум, інтелект) і Ерос (любов, що звільняє).

Фанес у трьох його іпостасях уособлює джерело світла, розумний космос і силу, яка об'єднує, освітлює, оживляє світ.

Істина – це світло, що походить із Єдиного і є принципом та причиною всілякого єднання, це чистота, що виганяє темряву. Якщо світло істини осяює світ, то око душі, розум, може бачити речі освітленими, відрізнити одну форму від іншої, порівнювати їх, обирати добре і бажане, прекрасне і світле. Коли душа «поривається до речей, осяяних правдою і буттям, то сприймає їх, пізнає, і видно, що в неї є розум. Коли ж вона чіпляється до того, що розчиняється в мороці, тоді починає недобачати, переповерхується різноманітними гадками, які весь час змінюються

то в один, то в інший бік, і виглядає так, наче їй забракло розуму»⁸.

У другому етимологічному ключі Бог уособлює Істину, світло, яке осяває все буття, сяйво і внутрішню красу речей та істот, розум, що впорядковує макро- і мікрокосмос. Тільки завдяки цьому світлу ми можемо шукати і віднайти людину в собі⁹. Людина, осяяна духовним світлом, залишає світлі сліди у часопросторі через свій спосіб життя, свої вчинки та вчення. Люди ви-кристалізують це світло у велич культури й цивілізації, осяваючи історію.

У слов'янських мовах слово «бог» пов'язане зі словами «бага» (давньоперська) і «бгага» (сан-

скрит), які означають удачу, щастя, багатство, добро, а також воно пов'язане з божеством Бгагаван (від санскр. *bhaga-vat*), чие ім'я буквально означає «той, хто володіє благами, багатство», «дарувальник благ». Інше слов'янське слово «убогість» означає відсутність божественного, внутрішню бідність, життя без Бога і блага.

Зважаючи на ці ідеї, ми можемо сказати разом із Платоном, що наші душі є дочками Пороса (божественного достатку) та Пенії (земної бідності). Який із цих двох аспектів переважає в нашому житті: ми живемо в бідності чи багатстві, і чим ми багаті?

Для слов'ян Бог уособлює все, що пов'язане з ідеєю Блага, добра і багатства, насамперед багатства духовного, мірилом якого є здатність і прагнення творити добро.

Юпітер, верховне божество римлян, є *Diaus Pater* (Бог Отець) і виявляє ще одну божественну властивість: він батько всіх богів і людей.

⁸ Платон. Держава, 508d. / Пер. з давньогр. Дз. Коваль. – К., 2000.

⁹ Як каже Платон у «Федрі», «душа, яка ніколи не бачила істини, не може набути людської подоби» (249b).

Платон, говорячи про деміурга космосу, називає його батьком, адже батько не є кимось чужим і абстрактним, а абсолютною реальністю, про яку ми можемо говорити лише в термінах негативної теології. Нам, людям, потрібен Бог, який є нашим милосердним і справедливим небесним Отцем, що скеровує і захищає нас, другом, який знає нас і розмовляє з нами, вчителем, який любить і розуміє нас навіть тоді, коли ми самі себе не любимо і не розуміємо.

Наша душа і серце потребують не безмежно далекого, недосяжного абсолюту, а божества, яке завжди поруч і не дає нам загубитися в лабіринтах величезного чуттєвого світу.

«Людина з Богом ніколи не самотня». Х. А. Ліврага

Добре іноді зупинитися й поговорити з Богом. Він добрий співрозмовник, терплячий, не поспішає, не перебиває нас під час бесіди, дає добру пораду. Як казав мій Учитель професор Х. А. Ліврага: «Людина з Богом ніколи не самотня». Навіть у внутрішній самотності, коли ми страждаємо, розмірковуємо на філософські теми чи споглядаємо прекрасне, наша самота не є абсолютною. На цьому духовному шляху наших усамітнень, подвигів, роздумів і подолань Бог супроводжує нас як вірний супутник, як пастир і керманич нашого життя. Він є тим, до кого, згідно з германською етимологією (*gudan* – закликати силу), ми завжди можемо звернутися.

В Євангелії Ісус Христос, який уособлює нашу безсмертну душу, проголошує ті самі ідеї, кажучи, що він є «світло, дорога, істина й життя», і що «до Отця не приходять ніхто, якщо не через мене» (Іван, 14:6). Говорячи про уподібнення Богові, Прокл, на відміну від Плотіна, має на увазі не безособове абсолютне Єдине-Благо, вище за чесноти й будь-які атрибути, а наше власне божество,

конкретного внутрішньокосмічного бога, який є правителем, провідником і «Отцем небесним» нашої безсмертної душі. Уподібнення нашому богові-правителю не відокремлює людину від цього світу; це означає, що вона починає допомагати Богові в його справі вивищення світу, виконує на своєму людському рівні певну роль у реальності, перетворюється на людину світла, в якій завжди сяє сонячний промінь, що освітлює цілий Всесвіт, аби не запанувала темрява¹⁰.

Пізнати Бога не так просто, адже подібне пізнає подібне. Це означає, що для пізнання божественного треба шукати і знайти божественне в собі: духовне багатство людських (практичних)

чеснот і джерело божественних (споглядальних) чеснот – розум і духовну інтуїцію.

Ми завершуємо ці роздуми молитвою з платонівського діалогу «Федр», в якій філософ просить у богів того, що ми повинні просити у них: золота мудрості, краси та внутрішньої доброти, щоб прожити життя, гідне їхньої величі, і вшанувати їх через служіння іншим.

«Дорогий Пане та інші тутешні боги, наділіть мене внутрішньою красою! А зовнішнє у мене нехай буде у згоді з внутрішнім. Багатством я вважаю мудрість, а золота нехай би я мав стільки, щоб ні винести, ні вивезти не було б під силу нікому, крім людини, яка в усьому знає міру. Чи просити нам ще про щось, Федре?» (Платон «Федр», 279с).

Для щасливого життя нам не треба просити нічого більше.

Переклад з ісп. Надії Кульгавої

¹⁰ Євангеліє від Фоми, 29.

Твори Платона «Менон» і «Кратил» та
«Коментар до “Кратила”» Прокла Діадоха

В ОДНОМУ ВИДАННІ

ВПЕРШЕ
УКРАЇНСЬКОЮ
МОВОЮ!

Придбати книгу можна на сайтах:

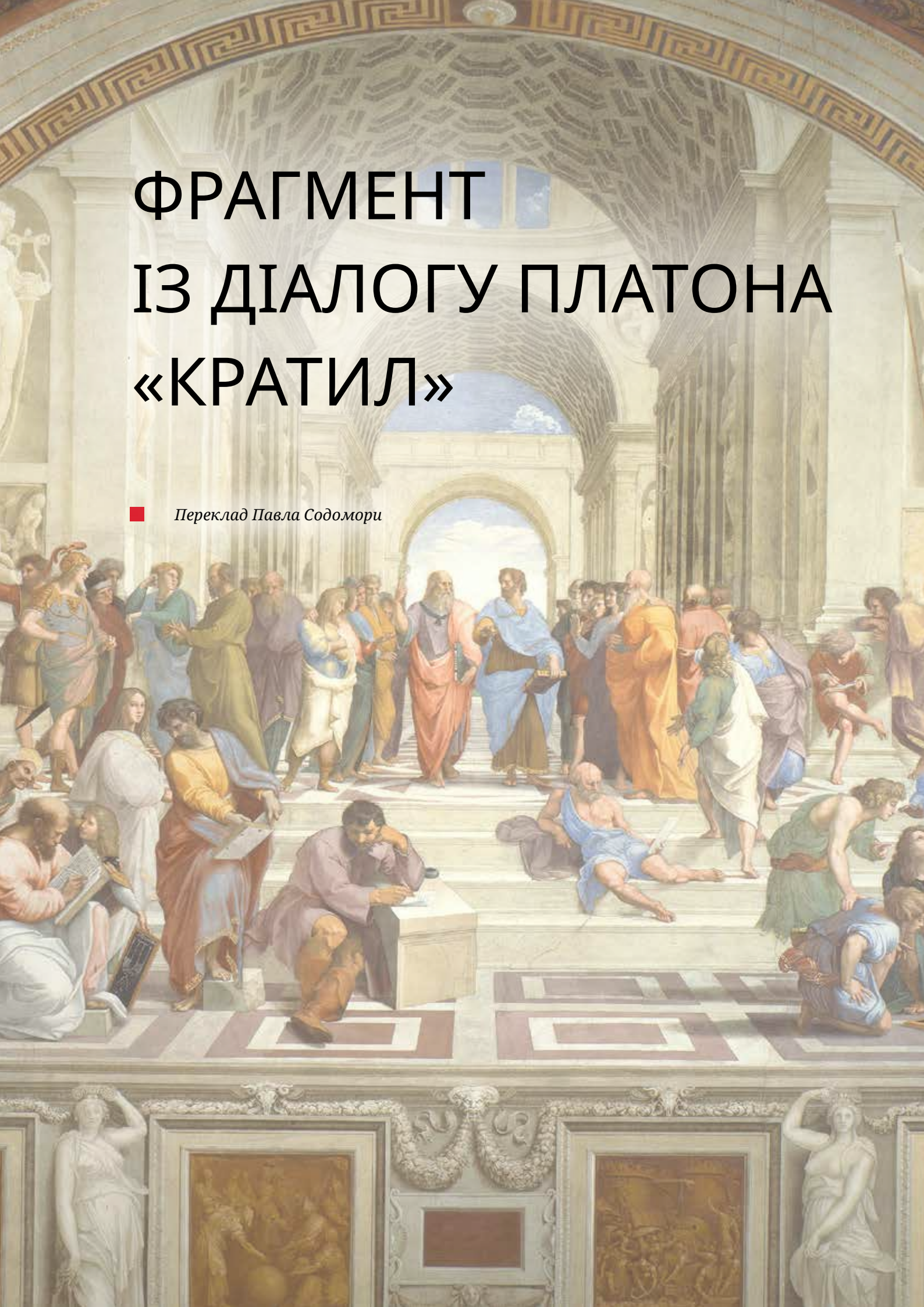
nabooks.com.ua, facebook.com/NewAcropolisPublishing

+38 (067) 440-94-24

ФРАГМЕНТ ІЗ ДІАЛОГУ ПЛАТОНА «КРАТИЛ»

■ *Переклад Павла Содомори*

Со к р а т . А д ж е д і ї д і ю т ь с я в і д п о в і д н о д о с в о є ї п р и р о д и , а н е в і д п о в і д н о д о н а ш и х п е р е к о н а н ь . Я к щ о м и , н а п р и к л а д , н а м і р и м о с я щ о с ь в і д р і з а т и , т о я к м а е м о ц е р о б и т и : ч и в д о в і л ь н и й с п о с і б і д o в і л ь н и м з н а р я д д я м ? Ч и н а т о м і с ь р і з а т и м e m o щ о с ь в і д п o в і д н o д o й o г o п р и р о д н o г o с п o c o б у р і з а н ь я , т а к , я к п o т р і б н o р і з а t и і ч и м п o t p і б н o р і z a t и ? Ч и н e л и ш e y ц ь o y м v и п a d k y д o c я г n e m o y c п і x y і з p o б и m o в c e п p a в и л ь н o ? І ч и n e б y д y т ь м a р н и м и і п o p o ж н і м и з y c и л ь я п p и k л a d e н і c y п p o t и п p и p o d и ?

Г е р м о г е н . С а м e т а к м e н і й v и d a e т ь с я .

Со к р а т . А т а к о ж я к щ о н а м і р и м o с я щ о с ь з a п a л и t и , т o ч и n e п o t p і b н o z a п a л o в a t и п p a в и л ь н и м ч и н o m , a n e я к к o m y z a m a n e т ь с я ? А ц e в л a c n e і п o л я г a e y т o m y , щ o v c e і z a п a л o y e т ь s я в і d p o в і d n o d o п p и p o d и , і г o p и т ь в і d п o в і d n o d o п p и p o d и .

Г е р м о г е н . Т а к і e .

Со к р а т . Ч и n e т a к п o t p і b н o д і я t и v y c і x і н ш и x v и п a d k a x ?

Г е р м о г е н . Ц e o ч e в и d н o .

Со к р а т . А ч и м o в л e n ь н я n e є o d н і e y з т a k и x д і ї ?

Г е р м о г е н . Т a k .

Со к р а т . Т o ж я к щ о x т o с ь г o v o p и t и m e т a k , я к й o m y z a m a n e т ь s я , т o ч и г o v o p и t и m e v і n п p a в и л ь n o ? Ч и п p a в и л ь н і ш e v і n з p o б и т ь і б і л ь ш e c k a ж e , я k щ o г o v o p и t и m e з г і d n o з п p и p o d o y в і d п o в і d n o ї д і ї , т a k , я к ц e п o t p і b n o p o b и t и ? І ч и c х и б и т ь і н і ч o г o n e з p o б и t ь v і n ш o m y v и п a d k y ?

Г е р м о г е н . Я v в a ж a ю с a m e т a k , я к t и г o v o p и ш .

Со к р а т . А ч и n a z и v a t и n e c t a n o в и т ь ч a c t и н y м o v л e n ь n я ? А д ж e , n a z и v a o u ч и p e ч і , л y d и v и m o в л я ю т ь c л o v a .

Г е р м о г е н . О ч e v и d н o , т a k .

Со к р а т . Т o ч и n a z и v a n ь n я n e є п e v н o y д і e y , я k щ o й м o v л e n ь n я є п e v н o y д і e y , щ o c t o c y e т ь s я p e ч e й ?

Г е р м о г е н . Т a k .

Со к р а т . Я к n a m v o ч e v и d н o y e т ь s я , ц і д і ї і c н y ю т ь n e c t o c o в н o n a c , a m a ю т ь c в o ю v л a c n y п p и p o d y , ч и n e т a k ?

Г е р м о г е н . Т a k і e .

Со к р а т . Т o ж ч и й v і m e н y в a n ь n і п o t p і b н o я к n a d a в a t и , т a k і п p и й m a t и і m e n a z g і d n o з п p и p o d o y , a n e й t и z a v л a c n и m и v п o d o б a n ь n я m , я k б a ч и m o з п o п e p e d н і x d o в e d e н ь ? І p o б л я ч и c a m e т a k , m i d o c я г n e m o y c п і x y v і m e н y в a n ь n і , a л e a ж n і a k n e v і n ш o m y v и п a d k y , ч и n e т a k ?

Г е р м о г е н . Т a k m e н і v i d a e т ь s я .

Со к р а т . Т a k o с ь , т e , щ o п o t p і b н o p o z p і z a t и , п o t p і b н o ч и m o с ь p o z p і z a t и , я k m i g o v o p и л и ?

Г е р м о г е н . Т a k .

Со к р а т . А т e , щ o п o t p і b н o т k a t и , п o t p і b н o ч и m o с ь т k a t и , і т e , щ o п o t p і b н o c в e p d л и t и , п o t p і b н o ч и m o с ь c в e p d л и t и ?

Г е р м о г е н . З v и ч a й n o .

Со к р а т . А т e , щ o п o t p і b н o n a z и v a t и , п o t p і b н o ч и m o с ь n a z и v a t и ?

Г е р м о г е н . С a m e т a k .

Со к р а т . А щ o ж ц e т a k e , ч и m i c в e p d л и m o ?

Г е р м о г е н . C в e p d л o .

Со к р а т . А ч и m t ч e m o ?

Гермоген. Човником.

Сократ. А чим же називаємо?

Гермоген. Іменем.

Сократ. Правильно говориш. Тож слово також є певним знаряддям.

Гермоген. Таки-так.

Сократ. А якщо ж я запитаю: «Яким знаряддям є човник»? Чи не для ткання?

Гермоген. Так.

Сократ. А що ми робимо, коли тчемо? Чи не розподіляємо різні нитки по основі тканини?

Гермоген. Так.

Сократ. А чи можна сказати так само і про свердло, і про все інше?

Гермоген. Звичайно.

Сократ. А чи можна щось подібне сказати і про імена? Адже якщо ім'я є певним знаряддям, що ж ми робимо, коли називаємо?

Гермоген. Нічого не можу сказати.

Сократ. Чи ми не навчаємо чогось один одного, розподіляючи речі за їхньою природою?

Гермоген. Очевидно.

Сократ. Отож чи не є ім'я певним знаряддям навчання – виявляння сутності, як-от човник розподіляє тканину?

Гермоген. Так.

Сократ. Але човник є знаряддям для ткацтва?

Гермоген. Чому ж ні?

Сократ. Тобто ткач вмівло послуговуватиметься човником, як належить доброму ткачеві, а вчитель вмівло послуговуватиметься словом, як належить учителеві.

Гермоген. Так.

Сократ. А чиєю працею ткач так добре послуговується, коли користується човником?

Гермоген. Теслі.

Сократ. А чи кожен є теслею, чи тільки той, хто має умілість?

Гермоген. Той, хто має умілість.

Сократ. А чиєю працею вмівло послуговується той, хто свердлить, коли користується свердлом?

Гермоген. Працею коваля.

Сократ. А чи кожен є ковалем, чи тільки той, хто має умілість?

Гермоген. Той, хто має умілість.

Сократ. А чиєю працею послуговується учитель, коли користується назвами?

Гермоген. Справді, не знаю.

Сократ. А чи можеш сказати, хто надав нам імена, якими користуємося?

Гермоген. Не можу.

Сократ. А чи не думаєш ти, що їх передав нам закон?

Гермоген. Мабуть.

Сократ. Чи тоді вчитель, користуючись назвами, послуговується працею законодавця?

Гермоген. Так мені видається.

Сократ. А чи кожен є законодавцем, чи лиш той, хто має умілість, як вважаєш?

Гермоген. Той, хто має умілість.

Сократ. Далеко не кожна людина, Гермогене, може надавати імена, а лише імененадавач: саме він є законодавцем, і таких умільців серед людей є небагато.

Гермоген. Очевидно.

Сократ. Ось поглянь, що має законодавець перед очима, надаючи імена: поглянь на це зі сторони того, що вже знаємо. На що дивиться тесля, роблячи човника? Чи це не щось таке, у природі чого закладено ткати?

Гермоген. Справді так.

Сократ. А якщо зламається той, який він робить, то чи буде він, роблячи новий, дивитися на зламаний, чи на ту ідею, за якою зробив і попереднього, що зламався?

Гермоген. На ідею, звичайно.

Сократ. То чи можемо саме це справедливо назвати справжнім човником?

Гермоген. Так мені видається.

Сократ. Тож якщо йому потрібно виготовити човника чи для легкої тканини – чи для товстої, чи лляної, чи вовняної, чи для будь-якої іншої, – то кожен зокрема повинен мати цю ідею човника, а відтак уже кожен човник зокрема матиме такі особливості, щоб пасував для відповідної роботи?

Гермоген. Так.

Сократ. І це прикладається до всіх інших знарядь: майстер повинен віднаходити знаряддя, яке природно пасує для кожної роботи, виготовляючи його з відповідного матеріалу, і не з такого, як йому заманеться, а з такого, який відповідатиме потребі природи. Як виглядає, він повинен знати, як вкладати у залізо свердло, що природно пасуватиме потребі кожного застосування.

Гермоген. Так і є.

Сократ. А також повинен втілювати у дереві човник, який природно пасуватиме кожній роботі.

Гермоген. Справді так.

Сократ. Як бачимо, для кожного окремого виду ткання природно існує окремий вид човників – і так у всьому іншому.

Гермоген. Так.

Сократ. Отже, дорогий друже, чи також законодавець не повинен знати, як впорядковувати звуки і склади так, як цього вимагає природа для кожного імені? Чи не повинен він зважати на те, чим саме є ідея імені, з огляду на яку він укладає і надає всі імена, якщо він є визнаним авторитетом у надаванні імен? А якщо різні законодавці надають імена не однаковими складами, то ми не повинні дивуватися, адже ковалі, створюючи знаряддя для однієї й тієї ж роботи, не втілюють його із того ж заліза. Але доки вони відтворюють єдину ідею, доти всі вони отримуватимуть правильне знаряддя – попри те, чи воно виконане з іншого заліза, чи його зробили у нас, чи десь в інших землях, хіба це не так?

Гермоген. Так, очевидно.

Сократ. Отож чи не так само ти розважатимеш і щодо законодавця,

Кардинальні Чесноти, Рафаель, 1511

чи тутешнього, чи іноземного? Оскільки він дає кожній речі належну ідею імені, то немає значення, якими складами він це робить, – не буде він поганим законодавцем чи тут, чи десь в іншому місці.

Гермоген. Так, очевидно.

Сократ. А хто ж має знати, чи згідно з належною ідеєю втілено човник у тому або іншому дереві? Той, хто його зробив, тобто тесля, чи той, хто користується, тобто ткач?

Гермоген. Так мені видається, Сократе, що той, хто користується.

Сократ. А хто користується роботою того майстра, який робить ліри? Хіба не той, хто може найкраще наглядати за роботою і розуміється, чи добре її зроблено, чи ні?

Гермоген. Так, очевидно.

Сократ. Хто ж він?

Гермоген. Лірник.

Сократ. А хто найкраще знає про кораблебудування?

Гермоген. Мореплавець.

Сократ. А хто найкраще може наглядати за роботою законодавця і судити про неї як тут, так і в інших землях? Чи не той, хто користується?

Гермоген. Так.

Сократ. А чи не є ним той, хто знає, як ставити питання?

Гермоген. Очевидно.

Сократ. І він сам також відповідає?

Гермоген. Так.

Сократ. А того чоловіка, що вмє запитувати і відповідати, як ти його називаєш? Діалектиком?

Гермоген. Саме так і називаю.

Сократ. Тобто столяр, який має зробити стерно, повинен бути під наглядом стернового, щоби міг зробити краще стерно.

Гермоген. Так мені видається.

Сократ. Відповідно, законодавець, як видається, має бути під наглядом якогось діалектика, якщо наміряється надавати правильні імена.

Гермоген. Так і є.

Сократ. Тому думаю, Гермогене, що надавання імен зовсім не є марним заняттям чи справою людей безвідповідальних і випадкових. І Кратил правильно говорить, стверджуючи, що імена належать речам за природою. Тому й іменуванням не можуть займатися всі майстри, а лише ті, що бачать те ім'я, яке належить кожній окремій речі за природою і мають спроможність передати його ідею в літерах і складах. ■

ФІЛОСОФІЯ ДЛЯ ЖИТТЯ

Курс лекцій та практичних занять

18 лекцій
заняття щотижня

практичні заняття
двічі на місяць

курс вивчається
у 54 країнах

Програма

- Філософія як спосіб життя ▪ Індія ▪ Тибет ▪ Єгипет ▪ Рим і стоїки ▪ Конфуцій
- Платон ▪ Плотін ▪ Аристотель ▪ Свобода вибору і доля ▪ Філософія історії

Що дає курс практичної філософії

- пізнавати себе і вчитися володіти собою
- краще розуміти інших
- приймати події, виклики часу і не боятися змін
- розвивати критичне мислення, міркувати та розширювати світогляд
- розвивати символічне мислення та творчу уяву

Більше, ніж навчання

Разом ми робимо культурні і волонтерські проекти. У школі філософії «Новий Акрополь» ви знайдете однодумців, щоб допомагати природі та людям.

Запрошуємо у філософську подорож! Реєструйтесь і запрошуйте друзів:

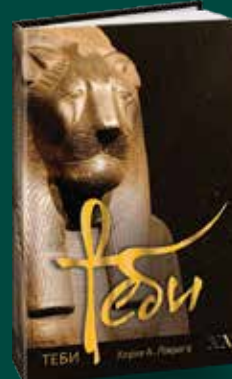
 newacropolis.org.ua

 [philosophy_course](https://www.instagram.com/philosophy_course)

НОВИЙ АКРОПОЛЬ

ВИДАВНИЦТВО

Готуються до друку

- Хорхе Анхель Ліврага
«Елементали – духи природи»
- Платон «Алківіад I»,
Прокл «Коментар до "Алківіада I"»
- Делія Стейнберг Гусман
«Шлях до перемоги»
- Карлос Аделантадо
«Сфери свідомості»

Для придбання і розповсюдження звертатися:

nabooks.com.ua,

facebook.com/NewAcropolisPublishing

+38 (067) 440-94-24

